

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ДЕПОЗИТНІ РИЗИКИ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Визначено основні депозитні ризики комерційних банків України. Розглянуто особливості та причини виникнення депозитних ризиків. Запропоновано ефективні методи управління та інструменти для попередження виникнення ризиків у діяльності банку на депозитному ринку.

Аннотация. Определены основные депозитные риски коммерческих банков Украины. Рассмотрены особенности и причины возникновения депозитных рисков. Предложены эффективные методы управления и инструменты для предупреждения возникновения рисков в деятельности банка на депозитном рынке.

Annotation. Basic deposit risks of commercial banks of Ukraine are determined. Features and causes of deposit risks are considered. Effective methods of management and instruments are offered to prevent risks in the activity of the bank in the deposit market.

Ключові слова: депозитні операції, банківський ризик, депозитні ризики, ризик-менеджмент, валютний ризик.

Широкий спектр ризиків банківської діяльності обумовлює необхідність в їхньому всебічному аналізі, систематизації та розробці ефективного механізму їхнього регулювання. Виходячи з того, що найбільшу частину в банківських зобов'язаннях складають депозитні кошти, значної актуальності набуває питання формування банками стабільної ресурсної бази шляхом ефективного залучення тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків на банківські депозитні рахунки. Це обумовлює необхідність дослідження процесу здійснення депозитних банківських операцій з метою виявлення, характеристики, класифікації та систематизації ризиків депозитних операцій банків та розробки механізму їхнього регулювання, який забезпечить формування стабільної ресурсної бази банку при забезпеченні економічних інтересів суб'єктів депозитних операцій.

Проблеми розвитку депозитних ризиків комерційних банків аналізують у своїх працях вітчизняні науковці: Кузнецов В. А., Васюренко О. В., Лаврушин О. І., Єпіфанов А. О. [1 – 4].

Метою дослідження є визначення депозитних ризиків у банківській діяльності.

Завдання дослідження: розглянути депозитні ризики в комерційних банках; визначити вплив ризиків на банківську систему; запропонувати заходи, які передбачають появу ризиків.

Об'єктом дослідження є депозитні ризики.

Предмет дослідження – це методи та інструменти для попередження виникнення депозитних ризиків.

Банківська діяльність здійснюється в умовах невизначеності. Невизначеність залежить від багатьох факторів, вплив яких важко або неможливо спрогнозувати або передбачити. Рішення, прийняті в умовах невизначеності, генерують банківські ризики, які, у свою чергу, можуть призвести до виникнення небажаних наслідків. Банківська діяльність характеризується більш високим рівнем ризикованості порівняно з іншими видами діяльності і супроводжується численними ризиками, що виникають при здійсненні як активних, так і пасивних операцій.

Ризики активних операцій загальновідомі і їм приділено значну увагу з боку вчених. Це обумовлено тим, що ці ризики мають індивідуальний характер. Наприклад, кредитний ризик пов'язаний з кожним конкретним позичальником банку, залежить від його діяльності і виникає внаслідок недотримання ним умов кредитного договору щодо зобов'язань за кредитними операціями. Тому банки частіше стикаються з проявом ризиків активних операцій [2, с. 68–75].

Специфіка банківської діяльності призводить до виникнення ризиків і в ході здійснення пасивних операцій банків. При цьому важливе значення мають ризики, пов'язані з депозитними операціями, які, в свою чергу, є головним джерелом банківських ресурсів, визначають можливості банку щодо нарощування обсягів кредитно-інвестиційних вкладень. Стійке зростання депозитної бази має велике значення і для забезпечення ліквідності банку. Внаслідок того, що депозитні операції займають найбільшу питому вагу в структурі пасивних операцій, у разі прояву депозитних ризиків банків дисбаланс значно збільшується, що може призвести до проблеми з ліквідністю, а в гіршому випадку і до банкрутства банку. Особливість дослідження депозитних ризиків банків полягає в тому, що виявити закономірності їх проявів можна тільки за сукупністю залишків коштів на рахунках клієнтів. Наслідки депозитних ризиків носять нищівного характеру для банківської системи, що особливо простежується в кризові періоди, коли спостерігається значний відтік вкладів, який впливає на загальний рівень.

Специфіка банківської діяльності передбачає розпорядження в основному залученими коштами фізичних та юридичних осіб, що обумовлює необхідність чіткого визначення ризиків депозитних операцій банків, виявлення факторів, що їх зумовлюють, з метою розробки ефективного механізму їхнього регулювання [5, с. 137].

Проблема депозитних ризиків до теперішнього часу залишається недостатньо вивченою, що обумовлює необхідність подальших наукових досліджень цієї сфери банківської діяльності. Слід зазначити, що серед вчених до теперішнього часу не визначилось однозначного тлумачення поняття "депозитний ризик". Їхній критичний розгляд і власні дослідження дають підстави визначити ризик депозитних операцій банків як ймовірність неповернення

депонента всієї чи частини суми депозитних ресурсів у результаті банкрутства банку або переведення ресурсів клієнта до іншого банку чи дострокового вилучення депозиту внаслідок погіршення платоспроможності банку чи суб'єктивних мотивів власника депозиту.

Ризик щодо формування депозитів (ресурсної бази) тісно пов'язаний з фінансовим, оперативним і валютним ризиками. Тому діяльність банків має базуватися на комплексній системі ризик-менеджменту, яка забезпечувала б надійний процес управління фінансовими та операційними ризиками. Управління ризиками має здійснюватися шляхом встановлення безпечного допустимого рівня ризиків відповідно до завдань банку, що сприяє уникненню або зменшенню їхнього впливу на активи, пасиви та капітал банку. Діяльність з управління ризиками банку має здійснюватися через організаційну структуру, яка, враховуючи зміни ситуації та середовища, й проходить періодичне уточнення і вдосконалення. Для реалізації комплексного підходу в управлінні ризиками в банку має створюватися спеціалізований підрозділ – Служба ризик-менеджменту. Процес з управління ризиками здійснюватиметься на базі системи внутрішньобанківських нормативних документів. Система ризик-менеджменту включає в себе комплексне вдосконалення етапів ризик-менеджменту: ідентифікацію (виявлення) ризику, кількісну та якісну оцінку (вимірювання) ризику; контроль за ризиком; моніторинг ризику. При формуванні ресурсної бази банк повинен враховувати ймовірність збільшення витрат щодо залучення ресурсів при зміні ситуації на ринку.

Депозитна політика банку має на меті забезпечити банк ресурсами на певний час за певною ціною. Її здійснення означає рішення двох протилежних завдань: стабільність ресурсної бази і мінімізація витрат з її формування. Ідеальний варіант – довгострокові вклади мають бути збалансовані довгостроковими депозитами. В іншому випадку банк може постати перед проблемою подорожчання ресурсів і отримати збитки від довгострокового вкладення коштів. Особливу увагу на це повинні звертати невеликі банки, де платежі десяти клієнтів визначають стан коррахунку. Більші банки можуть дозволити собі меншу відповідальність через більшу стабільність залишків на рахунках і можливості швидкого виходу на зовнішній ринок для запозичення ресурсів.

Інша форма прояву ризику формування депозитної бази – збитки у вигляді недоотриманих прибутків через необхідність отримати певний відсоток від обсягу ресурсної бази у вигляді для розрахунково-касового обслуговування. Для банку це активи, що не приносять прибутку. Їхній розмір залежить від ряду обставин (довіра до банку, держави) і від структури клієнтури банку. Доцільно також звернути увагу на облік сезонних, місячних коливань потоків готівки. Неабияке значення має також фактор розміщення ресурсної бази. Вважається, що при вкладенні 85 % і більше суми депозитів банк проводить ризикову депозитну політику. Національний банк зменшує цей ризик шляхом введення обов'язкового резервування частини притягнутих коштів залежно від терміну, на який укладено договір [1, с. 180–184; 4, с. 97–101].

Також є фактор, пов'язаний із ситуативною поведінкою клієнтів банку, обумовленою суб'єктивними мотивами, якими керується власник тимчасово вільних коштів, обираючи банк для розрахункового обслуговування чи розміщення в ньому коштів на депозитних (вкладних) рахунках, або обставини спонукали клієнта достроково вилучити кошти з банку чи змінити вид депозитного (вкладного) рахунку.

З іншого боку, депозитний ризик трактують як міру невизначеності щодо можливості переведення розрахункового або поточного рахунку до іншого банку чи дострокового вилучення вкладу.

На 1 липня 2012 року за банківськими балансовими рахунками кошти фізичних осіб "на вимогу" становили 45,4 млрд грн, "строкові" – 151,2 млрд грн. За станом на 1 жовтня 2011 року кошти фізичних осіб "на вимогу" дорівнювали 43,1 млрд грн, "строкові" – 158,9 млрд грн. Таким чином, за 9 місяців кошти "на вимогу" приросли на 2,3 млрд грн, "строкові" – зменшилися на 7,7 млрд грн. У такому випадку треба брати до уваги зміну (на 57,2 %) обмінного курсу гривні. Експерти Національного банку України попередньо оцінювали втрати портфеля фізичних осіб за станом на травень 2012 року на рівні 90 млрд грн. Слід зауважити, що на цей період зменшився портфель депозитів юридичних осіб – із 145,4 млрд грн до 126,3 млрд грн.

Тобто головним інвестором системи є фізичні особи, які тримають на своїх рахунках на 55,6 % коштів більше, ніж юридичні особи. Якщо IV квартал 2011 року та I квартал 2012 року були непоказові, на ринку серед інвесторів панувала паніка і вони виводили кошти майже з усіх банківських структур, то тенденції II кварталу 2012 року вказували на перерозподіл ресурсної бази з банків із українським капіталом до банків із іноземним та до державних банків. Винятком є Приватбанк, Експрес-банк, Південкомбанк та деякі нові банки [6].

Оскільки повністю уникнути ризиків неможливо, ними можна і потрібно управляти, знаходити ефективні методи та інструменти, які б забезпечили їхню мінімізацію. Процес управління ризиками є системним і пов'язаним із виявленням та аналізом ризику, розробкою і вжиттям необхідних заходів щодо його зниження та ефективного моніторингу. Якнайповніше управління ризиками можливе за умови розробки стратегії управління, яка має затверджуватися радою банку і включає визначення ризиків та перелік основних завдань управління ними та функціональну структуру такого управління.

Основні стратегічні напрями управління повинні опрацьовуватися через програму управління ризиками. Ця програма має передбачати можливість попередження їхнього виникнення і впровадження системи раннього реагування на ризики. Із цією метою при проведенні кожної значної за обсягом депозитної операції в банку доцільно впровадити прогноз-систему, за якої на стадії оцінки проекту проводиться всебічне дослідження операції та виявляється комплекс ризиків, що можуть виникнути. Виявлення ризиків на стадії прогнозування операцій дає можливість розробити комплекс дій для попередження виникнення ризиків та управління ними.

І, нарешті банк повинен мати схему дій (положення) на випадок надзвичайних ситуацій для прийняття керівництвом оперативних управлінських рішень у разі виникнення надзвичайних ситуацій та обставин, які можуть мати потенційно небезпечні наслідки для фінансової стійкості банку.

На сьогоднішній день існує досить багато депозитних ризиків у банківській діяльності. Кожен з них має свої особливості і властивості. Вплив широкого кола банківських ризиків підриває надійність банків і рівень довіри населення до банківської системи, що, в свою чергу, може призвести до небезпеки переведення рахунку клієнта до іншого банку чи дострокового вилучення вкладу, або настає погіршення ліквідності (банкрутство), а це призводить до появи банківської кризи на всіх рівнях. Таким чином, повністю виключити ризики неможливо, але можна мінімізувати, або передбачити за допомогою ефективних методів та інструментів, які б забезпечили їхню мінімізацію.

Дане дослідження не є завершеним, а потребує подальшого розгляду та вдосконалення депозитних ризиків комерційних банків України.

Наук. керівн. Тирінов А. В.

Література: 1. Кузнецов В. А. Банковские риски [Электронный ресурс] / В. А. Кузнецов. – Режим доступа : <http://finance.tochka.net/5896-kak-banki-sokhranyali-depozitnyu-portfel>. 2. Васюренко О. В. Ризик як складова економічних процесів / О. В. Васюренко, О. В. Таран // *Фінанси України*. – 2005. – № 7. – С. 568. 3. Лаврушин О. И. Банковские риски : учебн. пособ. / О. И. Лаврушин, Н. И. Валенцева. – М. : КНОРУС, 2007. – 385 с. 4. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посібн. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с. 5. Примостка Л. О. Банківські ризики [Електронний ресурс] / Л. О. Примостка. – Режим доступу : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2012_2/032-037.pdf. 6. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>. 7. Про банки і банківську діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.